

เอกสารประกอบการสอน

ภาคเรียนที่ ๒

ปีการศึกษา ๒๕๕๙

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

รายวิชาภาษาไทย

รหัสวิชา ท๒๒๐๑๒

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

เรื่อง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง

ผู้แต่ง เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ ไชยเชษฐสุริยวงศ์

เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ ไชยเชษฐสุริยวงศ์ หรือชานพระนามกันทั่วไปว่า “เจ้าฟ้ากุ้ง” ประสูติเมื่อ พ.ศ. ๒๒๔๘ เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ หรือสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ กับกรมหลวงอภัยนุชิตพระมเหสีใหญ่ (สมเด็จพระพันวัสสาใหญ่) ทรงมีพระอนุชาต่างพระมารดา ๒ พระองค์คือ พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าเอกทัศ (พระเจ้าเอกทัศ) และพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ามะเดื่อ (ขุนหลวงหาเวด) เมื่อพระราชบิดาได้เสวยราชย์แล้วโปรดให้สถาปนาเป็นเจ้าธรรมาธิเบศร์ กรมขุนเสนาพิทักษ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๖ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๒๘๔ ทรงได้รับการสถาปนาเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) อภิเษกสมรสกับเจ้าฟ้าหญิงอินทสุดาวดี พระองค์เป็นกองการปฏิสังขรณ์ วัดพระศรีสรรเพชญ์และวัดอื่นๆ มากมาย พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถหลายด้าน โดยเฉพาะด้านวรรณกรรม พระองค์ทรงเป็นกวีที่ยิ่งใหญ่สมัยกรุงศรีอยุธยา สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๘ โดยสาเหตุลอบเป็นชู้กับเจ้านันทหรือเจ้าฟ้าสังวาลย์ซึ่งเป็นพระสนมของพระราชบิดาจึงต้องพระราชอาญาถูกโบยจนสิ้นพระชนม์พร้อมด้วยเจ้าฟ้าสังวาลย์ แล้วนำศพไปฝังวัดไชยวัฒนาราม

ผลงานที่ทรงพระนิพนธ์ คือ เพลงยาวบางบท บทเห่เรื่องกาเกี ๓ ตอน กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง พระมาลัยคำหลวง กาพย์โคลงนิราศธารโศก บทเห่สังวาลและบทเห่ครวญอย่างละบท กาพย์เห่เรือ และนันทโขนันทสูตรคำหลวง

ลักษณะการแต่ง กาพย์ห่อโคลง ประกอบด้วยกาพย์ยานี ๑๐๘ บท และโคลงสี่สุภาพ ๑๑๓ บท ปิดท้ายด้วยโคลงสี่สุภาพ ๒ บท ลักษณะกาพย์ห่อโคลงขึ้นต้นด้วยกาพย์ยานี ๑ บท ตามด้วยโคลงสี่สุภาพ ๑ บท ใจความเหมือนกัน เนื้อความนิยมแต่งล้อตามกัน คำต้นบทของโคลงตรงกับคำต้นบทของกาพย์ “ดั่งไม้ไผ่หรืออ้อยที่มีกาบห่อหุ้มกัน”

จุดมุ่งหมายในการแต่ง

เพื่อความเพลิดเพลินในการชมธรรมชาติระหว่างการเดินทางไปพระพุทธบาทที่จังหวัดสระบุรี

สาระสำคัญของเรื่อง

ตอนต้นกล่าวถึงกระบวนเสด็จ พรรณนาสัตว์ป่าตามสภาพของมัน พรรณนาพวงนก พรรณนาพันธุ์ไม้ พรรณนาลำธารและปลา และพรรณนาความสนุกรื่นรมย์ที่ธารทองแดง

คุณค่าที่ได้รับจากเรื่อง

๑. ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสัตว์นานาชนิดในสมัยกรุงศรีอยุธยา พร้อมทั้งธรรมชาติของพรรณไม้ดอกไม้ผลในสมัยกรุงศรีอยุธยา
๒. ให้คุณค่าด้านวรรณศิลป์และด้านสังคมที่ดี กวีใช้คำง่ายๆ ให้ธรรมชาติสื่อความหมายชัดเจน เล่นคำ เล่นเสียง

ข้อคิดที่ได้จากเรื่อง

๑. ธรรมชาติเป็นสิ่งที่ทุกคนควรช่วยกันรักษาไว้เพื่อให้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศดีขึ้น
๒. กวีสร้างสรรค์งานโดยอาศัยการสังเกตจากธรรมชาติ
๓. ข้อมูลจากวรรณคดีในแต่ละสมัยสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมในสมัยนั้น เป็นการบันทึกประวัติศาสตร์อีกวิธีหนึ่ง
๔. คำประพันธ์ทำให้มีจิตใจที่ละเอียดอ่อนมากขึ้น

กาพย์ห่อโคลง

กาพย์ห่อโคลง เป็นชื่อบทประพันธ์ที่แต่งขึ้นโดยใช้กาพย์ยานี ๑๑ แต่งสลับกับโคลงสี่สุภาพอย่างละ ๑ บท โดยขึ้นต้นด้วยกาพย์ยานี ๑๑ และตามด้วยโคลงสี่สุภาพที่มีเนื้อความอย่างเดียวกันคือให้วรรคที่หนึ่งของกาพย์ยานี ๑๑ กับบาทที่หนึ่งของโคลงสี่สุภาพบรรยายข้อความอย่างเดียวกันหรือให้คำตันวรรคของกาพย์กับคำตันวรรคของโคลงสี่สุภาพบรรยายข้อความอย่างเดียวกันหรือให้คำตันวรรคของกาพย์กับคำตันวรรคของโคลงเป็นคำเหมือนกัน ไม่ต้องส่งสัมผัสระหว่างบท

ตัวอย่าง

นกแก้วแจ้วเสียงใส

นกตัวฟัวเมียคลา

นกแก้วแจ้วรื่อง

ไกลคู่หมู่สาธิกา

นกตัวฟัวเมียมา

สัตวาผ่าแขกเต้า

คลอไคลคู่หมู่สาธิกา

ผ่าแขกเต้าเหล่าโนรี

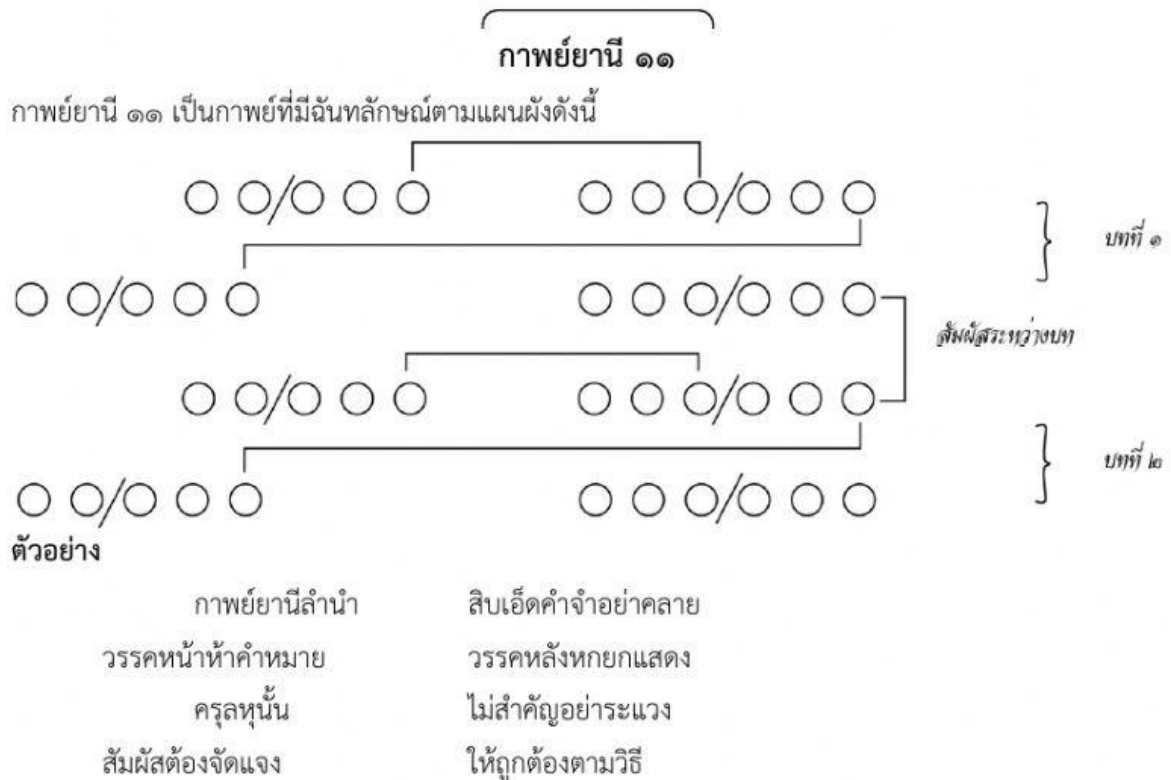
เร่หา

แวดเกล้า

สมสู่

พวกพ้องโนรี

(หลักภาษาไทย ของกำชัย ทองหล่อ)

ลักษณะบังคับของภาพยยานี ๑๑

๑. **คณะ** ภาพยยานี ๑๑ ๑ บท มี ๒ บาท บาทที่ ๑ เรียกว่า บาทเอก บาทที่ ๒ เรียกว่า บาทโท ๑ บาท แบ่งออกเป็น ๒ วรรค ดังนั้น ๑ บท จึงมี ๔ วรรค

๒. **พยางค์** พยางค์หรือคำในวรรคหน้ามี ๕ คำ วรรคหลังมี ๖ คำ เหมือนกันทั้งบาทเอกและบาทโท ต้องแต่งอย่างน้อย ๑ บท (๔ วรรค) เสมอ จะแต่น้อยกว่านั้นไม่ได้ ในวรรคหนึ่งๆ อาจจะใช้คำเกินกว่ากำหนดบ้างก็ได้ แต่ต้องเป็นคำที่ประกอบด้วยสระเสียงสั้น พยางค์หรือคำในระหว่างวรรคจะใช้อย่างไรก็ได้ แต่จะใช้อย่างไรก็ได้ในระหว่างบาทหรือบทไม่ได้

๓. **สัมผัส** คำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ สัมผัสกับคำที่ ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ ของวรรคที่ ๒ และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคแรกในบาทโท ถ้าจะแต่งบทต่อไปต้องให้คำสุดท้ายของบทแรกสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคหลังในบาทเอกของบทต่อไป (สัมผัสระหว่างบท)

วิธีอ่านภาพยยานี ๑๑

ภาพยยานี ๑๑ มีจังหวะในการอ่าน ดังนี้

๒/๓	๓/๓ -----บาทเอก
๒/๓	๓/๓ -----บาทโท

ตัวอย่าง

ยุงทอง/ย่องเยื้องย่าง	ร่ำรางซาง/ช่างฟ้ายาง
ปากหงอน/อ่อนสำอาง	ช่างร่าเริง/เดินตามกัน

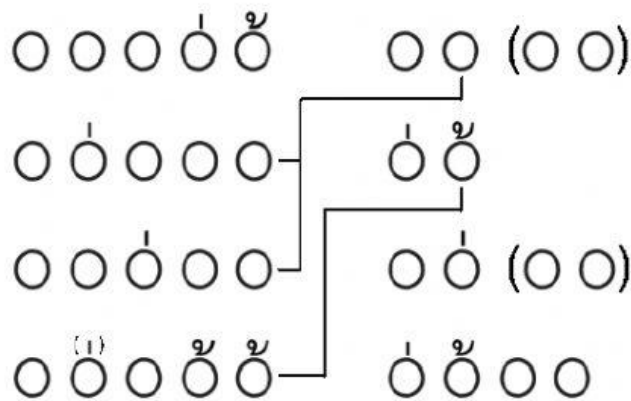
โคลงสี่สุภาพ

โคลงสี่สุภาพมีฉันทลักษณ์ตามแผนผัง ดังนี้

ตัวอย่าง

แควคางคูกุ่ยข่อยขึ้น	เคียงคาน คุณแฮ
กาเหว่ากาหลงกา	กู๋ร้อง
กะเด็นใต้เต็งตา	ตามเหยื่อ ยวนแฮ
แหนหน่นหนองมองจ้อง	จึงแจ้งใจจริง

(หลักภาษาไทย ของกำชัย ทองหล่อ)

ลักษณะบังคับของโคลงสี่สุภาพ

๑. **คณะ** โคลงสี่สุภาพ ๑ บท มี ๔ บาท แต่ละบาทมี ๒ วรรค วรรคแรกมี ๕ คำ วรรคหลังมี ๒ คำ ยกเว้นบาทที่ ๔ วรรคแรกมี ๕ คำ ส่วนวรรคหลังมี ๔ คำ รวมจำนวนคำ ๑ บท มี ๓๐ คำ ท้ายบาทที่ ๑ และ ๓ อาจมีคำสร้อยบาทละ ๒ คำ เพื่อให้ได้ความที่สมบูรณ์ขึ้น

๒. **สัมผัส** สัมผัสนอกตามเส้นโยงไว้ในแผนผัง สัมผัสในนิยมใช้สัมผัสอักษรระหว่างวรรคคือให้คำสุดท้ายของวรรคหน้าสัมผัสกับคำหน้าของวรรคหลัง เช่น ขึ้น-เคียง, กา-กู๋, ตา-ตาม เป็นต้น แต่ไม่ใช่ลักษณะบังคับในการแต่ง

๓. **วรรณยุกต์** โคลงสี่สุภาพบังคับคำเอก ๗ แห่ง คำโท ๔ แห่ง โดยในตำแหน่งคำเอกและคำโทในบาทที่ ๑ สลับที่กันได้ คือ เอาคำเอกไปไว้ในคำที่ ๕ และเอาคำโทมาไว้ในคำที่ ๔ แทนก็ได้ ส่วนในตำแหน่งคำเอกสามารถใช้คำตายหรือคำเอกโทสแทนได้ เช่น หน้า-น้า ลิ่น-ชิน เป็นต้น ส่วนตำแหน่งคำโทสามารถใช้คำโทสแทนได้ เช่น เล่น-เหล่าน เป็นต้น

วิธีอ่านโคลงสี่สุภาพ

โคลงสี่สุภาพมีจังหวะในการอ่าน ดังนี้

๓/๒	๒/(๒) ----- บาทที่หนึ่ง
๓/๒	๒/ ----- บาทที่สอง
๓/๒	๒/(๒) ----- บาทที่สาม
๓/๒	๒/๒ ----- บาทที่สี่

ตัวอย่าง

แควคางคย / ข่อยขึ้น	เคียงคาน / คุณแฮ
กาเหว่ากา / หลงกา	กูร้อง
กะเต็นไต้ / เต็งตา	ตามเหยื่อ / ยวนแฮ
แหนหนั้นหนอง / มองจ้อง	จิ้งแจ้ง / ใจจริง

(หลักภาษาไทย ของกำชัย ทองหล่อ)

วิธีอ่านทำนองเสนาะโคลงสี่สุภาพ

การอ่านทำนองเสนาะโคลงสี่สุภาพมีวิธีการอ่านดังนี้

๑. บาทที่ ๑, ๒ และ ๔ ให้อ่านเสียงขึ้น-ลง สูง-ต่ำ ตามเสียงวรรณยุกต์ แต่บาทที่ ๓ วรรณหน้า อ่านมีเสียงวรรณยุกต์จัตวาปนอยู่ด้วย เมื่อถึงคำที่ ๕ ให้ทอดเสียงเอื้อนยาวและดังก้องนอกนั้นอ่านตามเครื่องหมาย

๒. ถ้ามืดที่ ๕ ของบาทที่ ๒ และบาทที่ ๓ เป็นคำตาย เวลาทอดเสียงหรือเอื้อนให้ปิดปากแล้วเอื้อนให้เสียงยาวออกทางจมูกจึงจะได้เสียงเอื้อนที่ไพเราะ

๓. คำสุดท้ายของวรรคทุกวรรค (ยกเว้นคำสร้อยและคำสุดท้ายของบท) ต้องเอื้อน

คำศัพท์น่ารู้

ฉวาง	ขวาง
ช้อย	อ่อนช้อย
ถู่	เป็นรูปโทโทของทุ่ หมายถึง ไม่แหลม
แปล้	แบนราบ
ไปล์	ผาย แบะ
ผายผัน	ไปโดยเร็ว
เพรา	งาม
รางซาง	สวย งาม เด่น
ส่องนัว	ขึ้นัว
หวันห่วย	ว่ายไปมา
หรี	เป็นรูปโทโทของรี
หง่า	เป็นรูปโทโทของง่า หมายถึง กางออก
กระจู้ย เล็กๆ	
กระจิด ตัวเล็ก	
จอก	ไม่น้ำชนิดหนึ่ง ไม่มีลำต้น ใบเป็นแผ่นสีเขียวสดซ้อนๆ กัน
ไคล	ตะไคร่น้ำ
เคี้ยว	เป็นรูปเอกโทของเคี้ยว

กิจกรรมหรรษา

จงเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

๑. ผู้แต่งกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงคือใคร

ก. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

ข. เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร (เจ้าฟ้ากุ้ง)

ค. สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ง. ขุนหลวงหาวัด

๒. "ยุงทองย่องเยื้องย่าง รำรางช่างช่างฟ้ายาง" คำว่า "รางช่าง" หมายถึงข้อใด

ก. สวยงามเด่น

ข. กางปีก

ค. รำแพนหาง

ง. ว่ายไปมา

๓. คำประพันธ์ในข้อใดมีสัมผัสอักษรมากที่สุด

ก. ผ่องลัยยวบยาบตัน พวาทนา

ข. ผ่องชะนีนีมีกูหา เปลาข้าง

ค. ผ่องค่างหว่างพฤษภา มาสู่

ง. ครอกแครงกลไ้ไข้วคว้าง โลดเลี้ยวโจนปลิว

๔. ข้อใดไม่ใช่บทพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร

ก. กาพย์ห่อโคลงนิราศพระบาท

ข. นันทโศภนันทสูตรคำหลวง

ค. นิราศพระบาท

ง. พระมาลัยคำหลวง

๕. ข้อใดไม่มีการเลียนเสียงธรรมชาติ (สัทพจน์)

ก. รำเล่นเด่นงามหง้า ปีกป่องเป็นเพลง

ข. ครอกแครงกลไ้ไข้วคว้าง โลดเลี้ยวโจนปลิว

ค. ผ่องลิ้งใหญ่่น้อยกระจ๊ว ชะนีอ้อยอัยร้งหา

ง. ดุจขู่ผู้ดูผู้ พรูพรู

๖. ข้อใดมีคำโทโทษ

ก. กัดงูเร่งพัน

ข. นดเคียด

ข. งูเขียวแลเหลื่อมพัน พิชพลัน

ค. ปากอ้าจู๋จี้ได้

ด. ลากล้งตบกิน

ง. ตึกแกคางแข็งขยัน คาบไว้

๗. "หวัร่อนขึ้นชี้ ส่องนิ้วชวนแล" "ส่องนิ้วชวนแล" หมายถึงข้อใด

ก. ชวนกันส่องดูนิ้ว

ข. ส่องดูนิ้วกับแสงแดด

ค. ชวนกันส่องดูธรรมชาติ

ง. ชี้ชวนให้ชมธรรมชาติ

๘. ข้อใดเป็นชื่อพรรณไม้ทุกคำในคำประพันธ์ข้างล่างนี้

"หวัลิ่งหมากเรียกไม้ ลางลิ่ง

ลางลิ่งหูลิงลิ่ง

หลอกขู้

ลิ่งไต่กระไดลิ่ง

ลิ่งห่ม

ลิ่งโลดฉวยชมผู้

ฉีกคว่ำประสาสิง

ก. หูลิ่ง ลิ่งหลอก ลิ่งโลด

ข. หวัลิ่ง ลางลิ่ง หูลิ่ง

ค. ลางลิ่ง ลิ่งห่ม ลิ่งโลด

ง. ลิ่งโลด หูลิ่ง ลิ่งหลอก

๙. คำว่า "ลิ่งห่ม" หมายถึงข้อใด

ก. ลิ่งข่ม

ข. ลิ่งอยู่นิ่งๆ

ค. ลิ่งกระโดด

ง. ลิ่งวิ่งไล่กัน

จากคำประพันธ์ต่อไปนี้จงตอบคำถาม ข้อ ๑๘ - ๑๙

ดูหนูสู้รุ่ง	งสุดสู้หนูสู้
หนูงสู้ดูอยู่	รูปงหนูงู
ดูงสู้ดูผู้	พรพร
หนูสู้รุ่ง	สุดสู้
งสู้หนูงู	งอยู่
หนูงสู้รุ่ง	รูปงู

๑๘.จากบทประพันธ์ข้างต้นมีลักษณะเด่นอย่างไร

ก. ความหมาย	ข. การเล่นคำสัมผัส
ค. การใช้ถ้อยคำ	ง. การทำให้ภาพเด่นชัดโดยใช้คำ

๑๙.ข้อใดให้กล่าวสรุปคำประพันธ์ข้างต้นได้ดีที่สุด

ก. การทักทายของเพื่อนกัน	ข. การต่อสู้กันของสัตว์ทั้งสอง
ค. การป้องกันตัวของงู	ง. ความขัดแย้งของสัตว์ทั้งสอง

๒๐.“ยูงทองย่องเยื้องย่าง รำราชางาช้างพ่ายทาง” คำประพันธ์นี้แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทใดและกล่าวถึงสัตว์ใด

ก. โคลงสี่สุภาพ กล่าวถึง นกยูง	ข. กาพย์ยานี ๑๑ กล่าวถึง นกยูง
ค. โคลงสี่สุภาพ กล่าวถึง นกเขา	ง. กาพย์ยานี ๑๑ กล่าวถึง นกเขา

๒๑.กาพย์ห่อโคลงและนิราศมีข้อเหมือนกันอย่างไร

- ก. ลักษณะคำประพันธ์
ข. ลักษณะการสัมผัส
ค. นิยมนำมาแสดงเป็นละครเท่
ง. นิยมพรรณนาถึงสถานที่ที่ผู้ประพันธ์ได้ไป

บอกความหมายของคำศัพท์ต่อไปนี้

๑.โคล	หมายถึง.....	๒.ฉวาง	หมายถึง.....
๓.แปล้	หมายถึง.....	๔.ไปล์	หมายถึง.....
๕.รางซาง	หมายถึง.....	๖.กระจิต	หมายถึง.....
๗.ส่องนิ้ว	หมายถึง.....	๘.สร่าย	หมายถึง.....
๙.ผาดผ้าง	หมายถึง.....	๑๐.หวั่นหว้าย	หมายถึง.....
๑๑.ซ้อย	หมายถึง.....	๑๒.พฤชา	หมายถึง.....
๑๓.ต้นพวา	หมายถึง.....	๑๔.คางแข็งขยัน	หมายถึง.....
๑๕.สัตว์วา	หมายถึง.....	๑๖.มัจฉาชาติ	หมายถึง.....

รวบรวมชื่อพืช และสัตว์ที่ปรากฏในเรื่องกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง

พืช.....

.....

.....

สัตว์.....

.....

.....

จงเขียนผังมโนภาพ จากเรื่องกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง